

UYG‘ONISH DAVRINING MAISHIY RAQSLARI

*Azamat Tillayev Miyliyevich**O‘zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi**Urganch filiali “Klassik raqsni o‘rganish**uslubiyoti” fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolani mutolaa qilish davomida siz uyg‘onish davridagi raqs taraqqiyoti, shu davrda keng qo‘llanilgan raqs turlari va ular haqida ma’lumotlar, ushbu raqslar qanday harakatlar bilan ifodalanganligi haqida ma’lumotlarga ega bo‘lasiz.

Kalit so‘zlar: klassik raqs, balet, uyg‘onish davri, Montanyar, Volta, Galyarda, Pavana, Kuranta, Allemanda, Saltarella, Sarabanda, Menuet.

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ ТАНЦЫ ЭПОХИ ВОЗРОЖДЕНИЯ

*Азамат Тиллаев Мишльевич**Государственная академия хореографии**Узбекистана Ургенчский филиал**"Обучение классическому танцу" Методология"**учитель-предметник*

Аннотация: Читая эту статью, вы получите информацию о развитии танца в эпоху Возрождения, о типах танцев, которые широко использовались в этот период, и информацию о них, и о том, как эти танцы выражались движениями.

Ключевые слова: классический танец, балет, ренессанс, Монтаньяр, Вольта, Галларда, Пavana, Куранта, Аллеманда, Сальтарелла, Сарабанда, Менуэт.

DOMESTIC DANCES OF THE RENAISSANCE

*Azamat Tillaev Miilievich**State Academy of Choreography**Uzbekistan Urgench branch**"Teaching classical dance" Methodology"**subject teacher*

Annotation: By reading this article, you will receive information about the development of dance during the Renaissance, about the types of dances that were widely used during this period, and information about them, and how these dances were expressed in movements.

Keywords: classical dance, ballet, renaissance, Montagnard, Volta, Gallarda, Pavane, Courante, Allemande, Saltarella, Sarabande, Minuet

Klassik va xalq sahnasi raqslari bilan bir qatorda tarixiy va maishiy raqslar jahon xoreografik madaniyatining bir qismidir. Bu raqs turi katta madaniy-tarixiy rol o'ynashi, xalq raqslari va professional sahna xoreografiyasi o'rtasida bo'g'in bo'lib, poydevor yaratishga mo'ljallangan.

Uyg'onish davrida kundalik raqs katta ahamiyatga ega bo'lgan. Nafaqat ballar, oqshomlar, balki ba'zan g'ayrioddiy yorqinlik va ulug'vorlikka erishadigan ajoyib ko'cha bayramlari ham ularsiz amalga oshirilmagan. Italiya zodagonlarining saroy zallarida qo'shiqlar va raqslar bilan intermediya kabi teatrlashtirilgan tomoshalar uyushtirilgan, raqslar bu hashamatli tomoshalarining asosini tashkil qilgan. Parijda yam-yashil bayramlar, o'yin-kulgilar, balet tomoshalari mustahkam o'rnatilgan. Uyg'onish davrida fransuz xalq madaniyati o'zining milliy ohanglari, ritmlari, milliy plastikligi tufayli musiqa va raqsning rivojlanishini ta'minlovchi harakatlantiruvchi kuch bo'lgan desak mubolag'a bo'lmaydi. Xalq raqs madaniyati harakatlar, figuralar va ko'pincha mustahkam shakllangan raqs kompozitsiyalarining manbayi bo'lgan. 1565-yilda Fransiyaning turli viloyatlarining xalq raqslari balet spektakli paytida raqslar ijro etilgan.

Uyg'onish davri raqslari kechki o'rta asrlarning oddiy raqslariga qaraganda ancha murakkab bo'lgan. Dumaloq raqs va chiziqli kompozitsiyali raqslar murakkab harakatlar va figuralar asosida qurilgan juftlik (duet) raqslariga almashtirilgan. Xalq haligacha o'z raqslarini oson, nafis, tabiiy, sodda tarzda, maxsus qoidaga rioya qilmasdan ijro etardi. Shunday qilib, Fransiyaning ko'plab viloyatlari va provinsiyalarida rigaudon, burre, minuet, branle hali ham bajariladi, raqsga kulgili qo'shiqlar bilan jo'r bo'lishadi.

Uyg'onish davri saroy raqslari asosan xalq raqslari bo'lib, odob-axloq qoidalari asosida qayta ishlangan va o'zgartirilgan. Faqatgina oz sonli raqslar to'g'ridan-to'g'ri saroy muhitida paydo bo'lgan. Saroy jamiyatining odobi juda qattiq edi; u xulq-atvorning eng nozik tafsilotlarini tartibga solgan. Odob qoidalari rioya qilish rasmiy tomoshabinlar, marosimlar, kechki ovqatlar, raqs oqshomlarida majburiy hisoblangan.

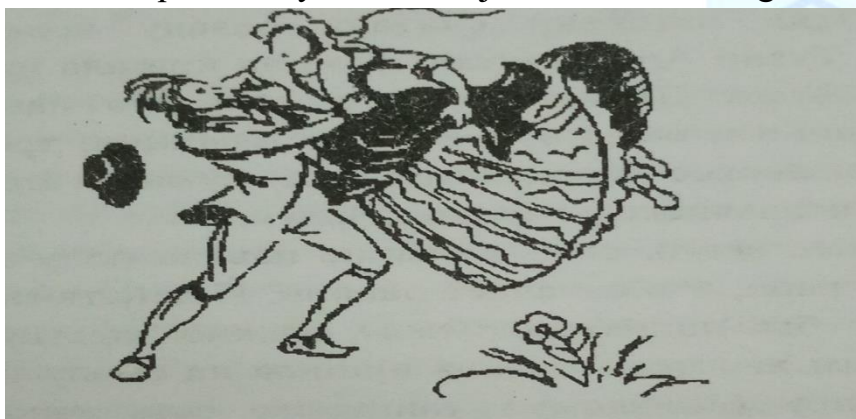
XIV-XV asrlardagi raqs texnikasi juda oddiy hisoblangan. Asosan, bu qo'l harakatining tartibga solinadigan oddiy sayr qilish raqslari bo'lgan. Ularning ko'pchiligining tarkibi kamon shakliday ko'rinishga qurilgan, yaqinlashtirish, ijrochilarni bir-biridan olib tashlash, oyoqlarning harakatlari kichik qadamlar edi. Deyarli barcha raqslar kamon bilan birga bo'lgan, ularning ijrosiga katta ahamiyat berilgan, chunki ular odob-axloqning bir qismi edi. Bu jamiyatida raqs o'qituvchisi, nafis xulq-atvorli o'rgatuvchisi paydo bo'lishiga olib kelgan. Kurts va kamon ijrosiga

alohida e'tibor qaratildi. Ular nafaqat saroy tabriklari, balki tantanali ulug'vorlik baxsh etgan raqs figuralari ham edi ya'ni bal zali xoreografiyasining xususiyatlaridan biri edi.

Raqs insonning fe'l-atvoriga bog'liq bo'lgan. Kamonda janobning bosh kiyimini boshqarish qobiliyatiga alohida e'tibor berildi. U ta'zim qilishdan oldin shlyapasini yechib, xonimga salom berdi. Qo'lni qilichning dastasiga qo'yish, peshonani orqaga tashlash, eng oddiy harakatlari va imo-ishoralarni chiroyli tarzda ta'kidlash kerak edi.

Montanyar (3/8)- ommaviy raqs, nay va ikkita karnay jo'rligida ijro etilgan. U ustun tarzda joylashgan kamida sakkizta juftlikni o'z ichiga olgan.

Volta (3/4) - italyanча juftlik raqsi. Uning nomi italyanча voltare so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "burilish" degan ma'noni anglatadi. Odatda raqsni bir juftlik (erkak va ayol) ijro etadi, lekin juftliklar sonini ko'paytirish mumkin. Raqsning asosiy namunasi shundaki, janob o'zi bilan havoda raqsga tushayotgan xonimni tez va keskin aylantiradi, bu ko'tarilish odatda juda yuqori bajarilgan. Bu janobdan katta kuch va epcillikni talab qiladi, chunki harakatlarning keskinligi va ba'zi shiddatligiga qaramay, ko'tarilish aniq va chiroyli tarzda bajarilishi kerak bo'lgan.

"Gallyarda (3/4, 6/8) - Italiya, Angliya, Fransiya, Ispaniya, Germaniyada keng tarqalgan, Italiyada kelib chiqqan qadimgi raqs turi. Bu quvnoq va jonli raqs bo'lib, u xalq xoreografiyasidan kelib chiqadi, garchi u imtiyozli sinflar ya'ni aristokratlar orasida eng keng tarqalgan bo'lsa ham. Gallyarda yana besh juftlik yoki "Romaneska" deb nomlandi. Raqs beshta harakatga asoslangan: to'rtta kichik qadam va sakrash. Bunda harakatlar $\frac{3}{4}$ tarzda ifodalangan. Qadamdan keyingi sakrash cheklovni amalga oshirishga imkon bergan va harakatni boshqa oyoq bilan boshlangan. Gallyarda Angliya qirolichasi Yelizaveta I ning sevimli raqsi edi. Bu raqsning murakkabligiga qaramay, malika yoshligida ham zavq bilan galyardaga raqsga tusha olgan"¹.

Pavananing kelib chiqishi haqida tarixchilar yagona fikrga ega emaslar. Bir tarixchi Pavanani ispan raqsi deb hisoblagan, xususan, Tuano Arbo uni Ispaniyadan kelgan deb hisoblagan, boshqalari, masalan, Jorj Dera, pavana kelib chiqishi fransuz va Fransiya olib kelinganligini, boshqalar esa ushbu raqsning kelib chiqishi

¹ К.Б. Ибрагимова Методика изучения историко-бытового танца-Т:2020.173 б

Italiyaga borib taqalishini aytib o'tganlar. Raqsning kelib chiqishi, raqs nomi Italiyaning Padua shahriga mos keladi, deb o'ylashgan.

Ehtimol, pavana o'z nomini lotincha pavo, paon so'zidan olgan, bu tovus degan ma'noni anglatadi. Va haqiqatan ham, pavana raqqosalari pavaga taqlid qilganga o'xshaydi. Pavana XV asrda mashhur bo'lgan bass raqsini ("past raqs", ya'ni sakrachsiz raqs) almashtirdi. Bu XVI asrning boshlarida paydo bo'lgan va tezda 11 ta eng mashhur raqslardan biriga aylangan deb ishoniladi.

Pavananing tantanali tabiati saroy jamiyatiga ularning odoblari va harakatlarining nafisligi va jozibaliligi bilan porlashiga imkon berdi. Bu raqsni xalq va burjuaziya ijro etgan. Pavana, u o'zgarganda, martabalarga ko'ra qat'iy bajariladi. Masalan: Podshoh va malika raqsni boshladilar, so'ng unga olijanob xonim bilan dofin, so'ngra knyazlar va boshqalar kirdi. Ular daf, yog'och asboblar, nay jo'rlicida bir yoki ikki juft bo'lib pavanna raqsga tushishdi.

"Kavalerlar pavanani zinapoya va peshtaxtalar bilan ijro qilganlar. Xonimlar og'ir uzun tantanali liboslarda edilar, ijro elementlarini poldan ko'tarmasdan harakatlar paytida mohirlik bilan ishlatish kerak edi. Ushbu harakatlar harakatlarni chiroyli qilgan, dabdaba va tantanavorlik berish qirolichalar uchun yaqin xonimlar uchun xos edi"². Zalni aylanib chiqishni boshlashdan oldin raqs oxirida er-xotin yana kamon va burilishlar bilan zal atrofida yurishadi. Ammo shlyapa kiyishdan oldin, kavaler o'ng qo'lini xonimning yelkasi orqasiga, chap qo'lini (shlyapani ushlab turgan) to'plamga qo'yib, yuzidan o'pishi kerak edi. Tansa paytida xonimning ko'zlari pastroq, faqat vaqti-vaqti bilan o'z janobiga qaraydi.

Pavanani Per Attenyan, Klod Jerviz, Entoni Xolborn, Uilyam Byord, Tomas Morli, Yan Svelink, Jon Daulend, Orlando Gibbons, Iogann Sheyn, Samuel Sheydt, Yakov van Eyk bastalagan.

Kouranta (musiqiy o'lcham 3/4) XVI-XVII asrlar oxiridagi saroy raqsi bo'lib, kelib chiqishi Italiya hisoblanadi. Kuranta tantanali raqs bo'lib, uni odob raqsi deb atashgan.

"Allemanda(2/4)-Alammanda-nemis raqsi. U ommaga tegishli Allemandaning eng batafsil tavsifi Tuano Arbo tomonidan berilgan; bunda ijrochilar birin-ketin juft bo'lishadi. Juftlar soni cheklanmagan. Ushbu raqsda janob xonimning qo'llaridan ushlab turdi. Raqs harakatlari oddiy, xotirjam qadamlar va ikki marta urishdan iborat edi. Qadamlar oldinga, yon tomonga, orqaga qadam tashlangan. Raqs paytida ular ko'pincha sakrachsiz ijro etishgan, oyoqlarini havo holatiga ko'tarishgan"³.

² Р.Р.Искандарова Балетоведение-Т:2020.676.

³ К.Б. Ибрагимова Методика изучения историко-бытового танца-Т:2020.173 б

Ustun zal bo‘ylab harakatlandi va u oxiriga yetganda, ishtirokchilar konvertatsiya qilishdi - joyida burishdi (qo‘llarini ajratmasdan) va raqsni teskari yo‘nalishda davom ettirdilar. Allemand ikki qismdan iborat bo‘lib, ularning har birida sakkizta yo‘nalishi mavjud.

Saltarella (musiqiy o‘lcham 2/4, 6/8) Italiya xalq raqsi Uning nomi italyanacha saltare sakrash, chopish so‘zidan olingan. U Latso, San-Marino, Abrutsioda keng tanilgan. Har bir mintaqa buni boshqacha bajargan. Saltarella - bu juda oddiy juftlik raqsi, unda o‘rnatilgan raqamlar yo‘q, raqsda ishtirok etadigan juftliklar soni juda ko‘p bo‘lishi mumkin. Uning asosiy harakati - muvozanat. Ammo ijrochilar epchillik va kuchga ega bo‘lishlari kerak, chunki raqs tezligi doimo oshib, juda tez darajaga yetadi.

Sarabanda - bu ispan raqsi bo‘lib, u dastlab qo‘shiqlarga ijro etilgan xalq raqsi edi. Qadimgi raqslarni biluvchilar "sarabande" so‘zining ma‘nosini turli yo‘llar bilan belgilaydilar. Ba‘zilar bu qo‘shiq kuylashda jo‘r bo‘lib xizmat qilgan cholg‘u nomidan kelib chiqqan deb ta‘kidlasalar, boshqalari ibroniychadan tarjima qilinganda aylanib yurmoq degan ma‘nosini anglatishini, uchinchisi - forscha serband so‘ziga borib taqalishini aytib o‘tganlar. Ispan sarabandasining raqs harakatlari saqlanib qolmagan, ammo uning ba‘zi harakatlari keyingi davrdagi Andalusiya raqslariga qo‘shilgan. Ispaniyada faqat ayollar sarabanda raqsiga tushishgan. Hamrohlar gitara va ishtirokchilarning qo‘shiqlari edi. Uning jonli ritmi, nafis harakatlari o‘ziga barchani jalb qilgan. Ispaniyadan tashqarida, sarabanda XVII asrga to‘g‘ri keladi. Bu yerda u tinchroq ritm bilan juftlik raqsiga aylandi. Davralarda sarabandaga odatda sekin va muhim tarzda raqsqa tushishgan. Keyinchalik sarabanda odobsiz raqslar toifasiga kirdi va 1630-yilda Kastiliya kengashi tomonidan taqiqlangan.

Minuet (fransuzcha menyu, menyu past kichik qadam) XVI-XVII asrlarga oid eski fransuz xalq raqsi. U o‘rtacha tempda va 3 zarbada ijro etilgan. Menyuning asoschisi Puatu provinsiyasida paydo bo‘lgan qadimgi fransuz raqsi edi. Odamlar orasida paydo bo‘lgan boshqa ko‘plab raqslar singari, menyu o‘zining asl shaklida qo‘shiqlar va mintaqaning turmush tarzi bilan bog‘liq edi. Minuetning ijrosi nafisligi va go‘zalligi bilan ajralib turardi, bu uning jamiyatda tez tarqalishiga va mashhur bo‘lishiga katta hissa qo‘shdi. Menuet-Lui XIV davrida qirollik saroyining sevimli raqsiga aylandi. Bu yerda u o‘zining xalq xarakterini, o‘z-o‘zidan va soddaligini yo‘qotadi, ulug‘vor va tantanali bo‘ladi. Odob-axloq qoidalari raqsning figuralari va pozitsiyalarida o‘z izini qoldirdi. Minuet odobning go‘zalligini ko‘rsatishga intildi. Aristokratik jamiyat raqs paytida tez-tez uchrab turadigan kamon va burilishlarni sinchkovlik bilan o‘rganib chiqdi. Ijrochilarning ajoyib kiyimlari ularni sekin harakatlanishga majbur qildi. Minuet tobora ko‘proq raqs xususiyatlarini o‘zlashtirdi. Jentlmenning harakatlari tabiatan dadil va hurmatli bo‘lib, xonimga hayratini bildirardi. Minuet ijrochilari qat‘iy kompozitsion harakatga rioya qilgan holda ma‘lum birbo‘yic chiroyli ko‘rinish bo‘yicha ijro qildilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. A.Jabborov, S.Begmatov, M.Azamova O‘zbek musiqasi tarixi-T: 2018.202b.
2. E.Y. Saitova, N.E.Abrakulova Xoreografiya va raqs san’ati asoslari-T: 2015.128b.
3. P.P.Искандарова Балетоведение-T:2020.67б.
4. Ш.М.Тохтасимов Педагогика классического танца-T:2021.115б
5. К.Б. Ибрагимова Методика изучения историко-бытового танца-T:2020.173б